

Світлана ФИЛИПЧУК

Соціальні комунікації християнських конфесій в українському радіопросторі

Svitlana Fylypchuk

Social Communications of Christian denominations in the Ukrainian media space (radio)

The forms of presence of Christian denominations in the radio of the modern Ukraine are examined. The typology and genre specifics of the Christian radio are analyzed.

Keywords: social communications, UOC MP, UOC KP, UGCC, RCC in Ukraine, Protestant denominations, broadcast

Розглянуто форми присутності християнських конфесій у радіосередовищі сучасної України. Проаналізовано типологію та жанрову специфіку християнського радіопростору.

Ключові слова: соціальні комунікації, УПЦ МП, УПЦ КП, УГКЦ, РКЦ в Україні, протестантські конфесії, радіомовлення

Кардинальні зміни в духовному житті соціуму й особистості за часів незалежності України актуалізували роль релігії в суспільстві, що зумовило зацікавленість науковців у релігійно-церковній тематиці, зокрема такого її напрямку, як місце і роль соціальних комунікацій у діяльності християнських конфесій. Дослідники, головним чином, зосереджують свої наукові студії навколо друкованих ЗМІ (газетна й журнальна періодика), аналізуючи типологію, вивчаючи контент й аудиторію. У статтях, монографіях, дисертаційних дослідженнях українських учених частково або ж побіжно висвітлюється проблематика функціонування в діяльності християнських конфесій електронних (радіо-, теле- та інтернет) ЗМК. Спільним для всіх студій зазначеної тематики є також те, що їх провадять в аспекті журналістикознавства, філології, політології, історії. Відтак, на часі здійснення системного й аналітичного філософсько-релігієзнавчого дослідження соціальних комунікацій (зокрема, радіоканалів) у діяльності християнських конфесій су-

часної України. Означений вектор дослідження дозволить проаналізувати типологічні характеристики конфесійних радіостанцій, окреслити контент, форми, функції християнського радіо у контексті соціальних комунікацій у реаліях сучасної України.

Дослідження соціальних комунікацій у діяльності християнських конфесій сучасної України здійснювалося у вітчизняній науці за наступними векторами. Нагромаджено певний творчий доробок науковців, присвячений різним аспектам розвитку сучасної конфесійної періодики християнських церков України. А. Бойко¹ вивчала різні аспекти висвітлення релігійного та етноконфесійного життя в українському інформаційному просторі, а також пресу православної церкви в Україні в 1900–1917 рр. М. Балаклицький² студіював проблему медіатизації протестантизму, розвитку протестантської журналістики в сучасній Україні. І. Скленар³ вивчав типологію, характеристику, домінанти сучасної релігійної преси України. М. Петрушкевич⁴ здійснила комплексне філософсько-релігієзнавче дослідження особливостей релігійної комунікації у християнському вимірі, розкрила місце комунікаційної функції в системі християнства, охарактеризувала вплив соціокультурної ситуації на становлення і розвиток християнських конфесійних комунікаційних систем.

Водночас немає спеціальних розвідок типології, функцій, контенту, аудиторій радіоканалів християнських конфесій. Відтак, мета статті – розглянути форми присутності християнських конфесій у радіопросторі та проаналізувати типологію і жанрову специфіку християнського радіосередовища. Об'єктом розвідки є християнські конфесії сучасної України, а предметом – соціальні комунікації УПЦ МП, УПЦ КП, УГКЦ та протестантських конфесій в українському радіопросторі.

Авторка вже вивчала позицію християнських церков України щодо соціальних комунікацій⁵, відтак констатуємо, що в своїх документах церква усвідомлює важливість інформаційної роботи в сучасному глобалізованому світі й активно працює в сфері ЗМІ. Православні переважно використовують свій медіа-ресурс для інформування про церковну діяльність та для відстоювання власної позиції на ті чи інші суспільні запити, водночас займаючись апологетикою власної конфесії. Греко-католики, спираючись на соціальну доктрину в сфері суспільної комунікації, будують свою інформаційну політику як можливість зовнішньої

та внутрішньої євангелізації, як створення позитивного іміджу конфесії в очах українського соціуму. Новітні протестанти, особливо харизмати, місію ЗМІ бачать у тому, щоб через цей ресурс змінювати подекуди упереджене та міфологізоване ставлення українців до конфесії, а також для активного проповідування Євангелії, основ віровчення, активної благодайної та соціальної роботи.

Радіо – потужний канал соціальних комунікацій. Християнські конфесії сучасної України активно виявляють свою присутність у радіопросторі. На сьогоднішній день для українських радіослухачів є можливість прослуховування програм у форматі дротового радіо, УКХ- та FM-діапазоні, а також онлайн в інтернеті.

Сайт «Суспільне мовлення» 20 липня 2015 р. повідомив, що «останні роки кількість абонентів проводового радіо постійно скорочувалася. За даними Нацради з питань телебачення і радіомовлення, станом на кінець 2014 р. загальна кількість радіоточок в Україні становила близько 1,5 млн одиниць, тоді як на кінець 2013 р. вона становила близько 1,6 млн одиниць. Як відомо, в 1991 р. в Україні було 19 млн радіоточок»⁶. У тому ж матеріалі було зазначено, що АТ «Укртелеком», що входить до складу холдингу СКМ Ріната Ахметова, вимкнуло трансляцію радіо «Промінь» і «Культура» (другий і третій канали Українського радіо) у своїй дротовій мережі. Тодішню ситуацію було вирішено так, що програми каналів «Промінь» і «Культура» можна було слухати в діапазоні УКХ та FM або й на офіційних сайтах цих радіоканалів. Наразі ситуація із трансляцією каналів Українського радіо потребує врегулювання на державному рівні. Відтак можна погодитися з думкою експертів, що найближчим часом, якщо цьому не завадить громадянське суспільство, дротове мовлення в нашій державі може зникнути. Попри невпинний розвиток FM-діапазону та радіотрансляції в інтернеті, дротове мовлення часто є єдиною можливістю доступу до інформації, зокрема й релігійного характеру, у віддалених селах. За дослідженням Центру ім. Разумкова 75,9 % віруючих і 11,9 % тих, хто вагається між вірою і невір'ям, проживають саме в сільській місцевості⁷. Відтак позбавити сільських мешканців Одного з основних, а в деяких місцях основного каналу інформації є неприйнятним.

Через дротове мовлення в Україні транслуються Перший канал радіо, «Промінь» і «Культура». Релігійних, зокрема християнських, про-

грам на цих радіоканалах не так вже й багато. Так, тривалий час споживачі інформації мали можливість слухати цикл 10-хвилинних радіопередач Національної радіокомпанії України «Історія Християнської церкви». «Здійснення цього проекту – це духовно-просвітницька акція, що має повернути українців до кращого розуміння своєї історії, місця нашої держави в контексті розвитку світової християнської культури, значення наших видатних діячів Церкви, прославлених українських святих, духовних пастирів, полемістів, предстоятелів Церкви у загальній картині становлення християнства у світі»⁸. Усього таких передач було понад 150, їх також можна прослухати на сайті Українського радіо, де зберігається їхній архів.

На каналі «Культура» щоденною (у сітці мовлення вона виходить двічі: уранці та в полудень) є програма «Релігійний календар», в якій подано ретроспективу релігійних (християнських) подій дня. Її ведучий Євген Захарченко розповідає біографічні відомості про святих і видатних церковних діячів. Йдеться також про історію знаменних дат церковного життя в Україні та за її межами.

Але найбільше християнських програм у форматі дротового мовлення транслюється на Першому каналі радіо; їх можна поділити на конфесійні (ініційовані та підготовлені силами медіапрацівників християнських конфесій, хронометраж від 10 до 30 хвилин) та світські (підготовлені журналістами Першого каналу). Проаналізувавши сітку радіопрограм Першого каналу, серед конфесійних, зокрема, виокремимо: 1) православні програми: щоденний «Православний календар» (про православні святині, святих і свята) та програму «Православ'я в Україні» (радіо-журнал про життя православної громади в Україні та за її межами, що включає бесіди зі священниками, православними психологами, волонтерами та ін., висвітлення актуальної теми, відповідь на лист слухача тощо). Веде ці програми протоієрей Микола Лисенко (УПЦ МП); 2) протестантські програми: «Відвертість» – про молитовно-літургійне життя церкви (розглядаються теми: «Що означає бути щасливим?», «Святі отці церкви – про основи сім'ї», «Шлюб», «Важливість проповіді слова Божого для молоді» та інші). Ведучі програми Л. Якубчук, Л. Кмельковський (на сайті зазначено, що це рекламні програми). Програма «Віра. Надія. Любов» християнської місії «Добрий самаритянин» (ведучий Р. Падчук) розповідає про історію й діяльність товариства, релігійні акції з її

участю, добродійні справи. Про молитовно-літургійне життя церкви, повчальні притчі з Євангелії, поради слухачам відповідно до листів, які надходять до редакції передачі «Знаю і вірю», ведучим якої є Святослав Ткач. Українська Уніонна Конференція Церкви Адвентистів сьомого дня транслює на Першому каналі програму просвітницько-духовного спрямування «Голос надії», в якій популяризується здоровий спосіб духовного і фізичного життя.

На тлі різноманітних програм суспільно-політичного та культурно-мистецького характеру вирізняється лише одна релігійно-пізнавальна передача духовного спрямування, яку, власне, ініціювали та готують журналісти Першого каналу радіо, – це «Благовіст». Основний напрямок – подання історії християнства з погляду православного віровчення (критерій: православними себе ідентифікує 68 % українців, відтак переважна більшість громадян України⁹), розповіді про духовні святині та храми України, про життя релігійних громад УПЦ МП та УПЦ КП, передачу творці намагаються робити неполітичною, в ній беруть участь священники та ієрархи обох гілок православ'я в Україні, фахівці-релігієзнавці, дослідники історії духовності українського народу. Передача щотижнева, ведучий – експерт-релігієзнавець Володимир Татаренко¹⁰.

У FM-діапазоні працює чимало християнських радіостанцій. Відповідно до рейтингу «Топ-50 релігійних радіостанцій», який здійснив портал Ua.Guzei.com, серед цільової аудиторії популярними є такі християнські радіостанції: католицьке «Радіо Марія», 1 місце в рейтингу, музична та духовно-просвітницька радіостанція християнського спрямування; греко-католицьке «Радіо Дзвони», 2 місце; протестантське «Світле радіо «Емануїл», 7 місце; адвентистське радіо «Голос надії, 9 місце; греко-католицьке радіо «Воскресіння», 17 місце; протестантське «Транс Світове Радіо», 21 місце тощо. Водночас існує ціла низка на місцевих, регіональних FM-радіостанціях передач християнського змісту, які ініційовані спархіями, помісними церквами, священниками, пересічними вірянами.

В інтернет-просторі ми зустрічаємося з: 1) дублюванням радіомовлення, яке переходить в цілодобове онлайн-мовлення (адже доступне цільовій аудиторії для завантажування та прослуховування безперервно за наявності доступу до інтернету): це і програми на Українському радіо, і однойменні сайти християнських FM-станцій (приміром, радіо «Воскресіння», «Світле радіо «Емануїл», «Голос надії» тощо), і хрис-

тиянські хостинги, що подають посилання на всі можливі християнські радіостанції та радіопрोगрами (тут можна натрапити не лишень на українське християнське радіо, але й зарубіжне: скажімо, сайт «Небеса. Православный видеопортал» пропонує своїм відвідувачам перелік таких православних радіостанцій, що транслюються з Російської Федерації – «Радонеж», «Воскресение», «Град Петров», «Православное радио Санкт-Петербурга» тощо або ж протестантський портал InVictory.org пропонує послухати такі зарубіжні радіостанції: «Мой город» (США), радіо «Пилигрим» (РФ) та ін.; 2) з нішевим власне інтернет-радіо, приміром, православні: «Град Лева», «Радіопокров» та ін.; протестантські: «Радіо Канал Благодаті», «Світле» тощо.

Фактично всі християнські інтернет-радіо на своїх сайтах пропонують відвідувачам різноманітні подкасти, надаючи ще більше можливостей своїм слухачам-користувачам, адже подкастинг дозволяє обрати/створити самостійно, що людина хоче слухати чи дивитися тоді, коли зручно. Після того, як користувач вибере свій подкаст, треба на нього підписатися й завантажувати файли через інтернет (це зручно роботи через бездротовий зв'язок, сидячи, скажімо, у кафе) у свій гаджет.

В. Лизанчук, аналізуючи жанри радіожурналістики, наголошує на специфічних виражальних засобах, якими оперує радіомовлення. «Особливості радіожанру визначаються слуховим сприйманням, специфікою радіокомунікації. Основні її моменти – звукове зображення дійсності, усна творчість, можливість безпосереднього впливу на слухача, передача інформації про подію в процесі її розвитку або після того, як звукова картина події і супроводжуюча її розповідь журналіста були записані на магнітну (або ж цифрову – авт.) стрічку»¹¹. Проаналізувавши всі наукові підходи до визначення радіожанрів у вітчизняній та зарубіжній науці, професор В. Лизанчук виділяє три жанри радіожурналістики (цією класифікацією послуговуватимемось і ми в своїй статті): 1) інформаційні: радіоповідомлення, радіозвіт, радіоінтерв'ю, радіорепортаж, радіовиступ, радіоогляд преси; 2) аналітичні: радіокореспонденція, радіокоментар, радіобесіда, радіоогляд; 3) художньо-публіцистичні: радіонарис, радіофейлетон, радіокомпозиція, радіофільм, оригінальна радіодрама¹². Відтак проаналізуємо християнський радіопростір на предмет його жанрової специфіки.

Так, на конфесійному радіо існує чимало інформаційних програм. Радіоповідомлення: «Новини християнського світу», «Новини на хвили-

ну» («Світле радіо «Емануїл»), інформаційні та новинневі повідомлення («Радіо Дзвони»), новини від Радіо Свобода та УНІАН («Радіо Канал Благодаті»); радіоінтерв'ю: «Гості студії» («Світанок»), «Архіпастир відповідає» («Радіо Марії») «Інтерв'ю», («Воскресіння»), «Світлі гості на світлому радіо» («Світле радіо «Емануїл»); радіорепортаж: «З місця події» («Воскресіння»), радіовиступ: у рамках програми «Архіпастир відповідає» частими є виступи провідних релігійних діячів (блаженнішого Предстоятеля УГКЦ Святослава Шевчука та ін. на «Радіо Марія»), радіоогляд книг: аудіокнига «Дорога до Христа» («Голос надії»), «Сторінками непрочитаних книг» («Світанок»).

Християнські радіостанції містять й аналітичні програми: радіокоментар: «Дослівно», «Коментарі» («Воскресіння»); радіобесіда на задану ведучим тему: «Пошук істини» («Воскресіння»), «Таланты и поклонники» («Світле радіо «Емануїл»), радіоогляд («Воскресіння»); а також художньо-публіцистичні: радіонарис: «Вони це пережили» – програма про гнаних за віру християн у СРСР («Транс Світове Радіо»), радіокомпозиція: літературна програма «Натхнення» («Світле радіо «Емануїл») тощо.

Разом з тим на християнських радіоканалах наявні специфічні релігійні жанри: молитви (практикують усі радіостанції у формі молитви священика, монаха/монахині, трансляції з богослужіння, читання диктором під мелодію тощо, молитовні марафони (в карколомні часи для країни, скажімо, під час Революції Гідності та загострення ситуації в АТО на «Транс Світовому Радіо» в режимі онлайн через скап-зв'язок слухачі могли додзвонитися й особисто взяти участь у міжконфесійній молитві), онлайн трансляція літургій (усі православні радіо), богослужінь («Храм» – «Світле радіо «Емануїл»), мес («Радіо Марія»), читання й тлумачення Біблії (усі радіостанції, але особливо цією формою вирізняються протестанти, сповідуючи свій головний принцип *Sola Scriptura*), проповіді та духовні науки (наявні на всіх радіоканалах), блоки християнської музики (записи відомих церковних хорів із творами духовної музики присутні на православних каналах: так, існує і цілодобове православне інтернет-радіо «Духовная музыка», що транслює духовну православну музику різними мовами), свідчення навернення (передача «Натхнення» – «Голос надії» тощо).

До прикладу, структура сітки мовлення «Радіо Марія». На сайті каналу зазначається, що «Радіо Марія» має виключно християнське мов-

лення 24 години на добу. Усі програми можна поділити на три великі формати. Перший: майже третину ефіру складають молитовні програми («Літургія годин», «Розарій», «Св. Літургія»). Другий: інша третина ефіру належить катехезам та навчанню Церкви. Щодня на прямі ефіри запрошуються священники Церкви, де вони викладають правди віри та відповідають за питання слухачів. Третій: програми соціального спрямування, тобто передачі, що покликані давати відповіді на щоденні життєві питання слухачів. Аудиторією «Радіо Марія» в більшості є католики, проте останнім часом помітна тенденція до збільшення слухачів, які належать до православних та протестантських Церков»¹³.

Соціальні комунікації між церквами та вірянами / невоцерковленими за посередництва радіо часто виходять за межі ефіру. Власне, це здебільшого і є метою християнських радіостанцій: здолати стіни студії і мати людську комунікацію, яка виявляється в християнському служінні специфічним цільовим групам: жінкам («Шановна пані», «Мама без вихідних», «Молитва матері» – «Світле радіо «Емануїл»), дітям (дитячі програми на «Радіо Дзвони»), молоді («Світле освідчення» («Світле радіо «Емануїл»), літнім, сімейним («Домашний очаг» – «ТрансСвітловеРадіо»), людям із групи ризику (наркомани, алкоголіки: програма «Обери свободу» – «Світле радіо «Емануїл») тощо. Так, працівники радіо «Воскресіння» спільно з духовними отцями та бажаючими слухачами здійснюють різноманітні культурно-мистецькі, благодійні та паломницькі поїздки: відвідування музею-садиби Антоничів, благодійної організації «Карітас», монастиря Походження Древа Хреста Господнього студійського уставу у с. Підкамінь на Львівщині, Самбірсько-Дрогобицького єпархії УГКЦ тощо¹⁴. «Світле радіо «Емануїл» працює зі своїми прихильниками через «Клуб слухачів», зорганізовуючи спільні зустрічі, фестивалі християнських пісень, благодійні акції тощо. Так, 10 січня 2015 р. в Києві відбувся фестиваль «Ми твої», а для літніх та самотніх людей існує «Служіння стареньким»; працівники радіо потребують для такої праці волонтерів і благодійної допомоги¹⁵.

Отже, на каналах Українського радіо представлений широкий спектр християнських програм: як конфесійного, так і світського виробництва. Простежується толерантне висвітлення поліконфесійного життя України. Надається право всім бажаючим конфесіями мати ефірний час та транслювати програми власного виробництва. У FM-форматі в радіо-

площині працює доволі багато конфесійних станцій, які покликані нести духовну опіку своїм вірянам, а також невоцерковленим, відтак радіопрограми носять місіонерський та євангелізаційний характер. Через християнські радіопрограми простежується молитовний та благодійний відгук на важливі суспільно-політичні проблемами сучасної України, наявна їх духовна оцінка та коментар від лідерів церков, що дозволяє вірянам краще орієнтуватися в ситуації. Радіо – потужний інструмент впливу як на зовнішні (невоцерковлені), так і на внутрішні цільові аудиторії (які класифікуються: діти, молодь, сімейні, чоловіки/жінки, літні люди та ін.), які церкви використовують як засіб мобілізації вірян до практичного духовного, благодійного, соціального та харитативного служіння.

- ¹ Бойко А. А. Релігія в мас-медіа України : тексти лекцій. – К., 2009. – 158 с.
- ² Балаклицький М. Медіатизація протестантизму в Україні 1991 – 2010 років: монографія. – Х.: Харьківське історико-філологічне товариство, 2011. – 379 с.
- ³ Скленар І. Сучасна церковна преса в Україні: головна проблематика // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. – 2003. – Вип. 23. – С. 258-259.
- ⁴ Петрушкевич М. С. Релігійні комунікації: християнський контекст: монографія. – Острог: Видавництво НУ «Острозька академія», 2011. – 228 с.
- ⁵ Филипчук С. В. Інтерпретація християнськими конфесіями власної інформаційної політики // Історія релігій в Україні : Науковий щорічник. Книга 1. – Львів: Логос, 2011. – С. 737-745.
- ⁶ «Укртелеком» вимкнув радіо «Промінь» і «Культура» в проводовій мережі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stv.mediasapiens.ua/reformuvannya/radio/ukrtelekom_vimknuv_radio_promin_i_kultura_v_provodoviy_merzhi.
- ⁷ Рівень і характер релігійності українського суспільства // Національна безпека і оборона. – №1-2. – С. 38.
- ⁸ Історія Християнської церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nrcu.gov.ua/istoriya_tserkvy.
- ⁹ Рівень і характер релігійності українського суспільства // Національна безпека і оборона. – № 1-2. – С. 40.
- ¹⁰ Благовіст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nrcu.gov.ua/prog.html?id=360>.
- ¹¹ Лизанчук В. Жанри радіожурналістики // Телевізійна й радіожурналістика. –

2005. – Вип. 6. – С. 7.

¹² Там само.– С. 11.

¹³ Про радіо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radiomaria.org.ua>.

¹⁴ Радіо «Воскресіння» в гостях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rr.lviv.ua/foto.php?type=3>.

¹⁵ Служіння літнім і самотнім / Світле радіо «Емануїл» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitle.org/sluzhinnya/sluzhinnya-litnim-i-samotnim-lyudyam>.